

ben, de újat már nem tud hozni, a paródia és a botránykrónika dekadens műfajain kívül. Különböző irodalmi határterületekre kóborol, naplót, emlékiratot, leveleket ír, de életereje már kimerült. Ezzel szemben a középosztály két irányban is továbbfejleszti a reális emberekről, sőt gonosztevőkről szóló, úgynevezett „pikareszk” regényformát. A vallásos elem hozzáadásával létrehozza a *Pilgrim's Progress*-et, amely egyedül áll a világirodalomban mint vallásos kalandregény. A gyakorlati, praktikus szellem viszont a *Robinson* megírásához vezet, amely a kalandok középpontjába az idealizált angol kispolgárt állítja és mindmáig legnagyobb apoteózisa a középosztály jótulajdonosságainak. A szerző tényleg analízissel mutatja meg, hogy a polgári szellemiség mint ölt testet ebben a két egymástól látszólag annyira különböző regényfélésegekben. Legvégül még gyors vonásokkal megfesti a 18. század elejére kialakuló új társadalom képét, amely a maga irodalmi kifejezését a szó igazi értelmében vett regényben fogja megtalálni és ezzel megteremti az átmenetet saját tanulmánya és az általános regénytörténetek között.

A könyv „izgalmas” olvasmány mindenki számára, aki az irodalmat nem mint az írók légüres terben lejátszódó *l'art pour l'art* szórakozását szemléli, hanem mint egy nagy emberi közösség legkülönbözőbb törekvéseinek szublimálódását, a valószínűleg szebb és értékesebb formák között való megnyilvánulását. Igen nagy intellektuális élvezet nyomon követni a szerzőt, amint megmutatja a párhuzamot az irodalmi mikrokozmosz és a kollektív szellemiség makrokozmosza között. Allításait mindig gondosan alátámasztja, részletes utalásokkal kíséri és ebben valóban példát mutat egyik-másik újabb, „szellemtörténeti” alapon álló és minden lapalji jegyzetet megvetéssel elutasító irodalomtörténészünk számára. Kár, hogy stílusa nem mindig egyenletes: kemény, de kifejező mondatok, mélyrevilágító hasonlatok után meg-meghökkeni olvasóját egy-egy feleslegesen használt idegen szóval (anonim, antihős, dedikát, perspektíva stb.) vagy pedig elveszti valamelyik túlhosszúra sikerült mondatának útvesztőjében. Ezeknek a szépséghibáknak kiküszöbölése feltétlenül emelné a könyv hatását. Egy elkövetkező második kiadásban kívánatosnak tartanánk a gondosabb korrektúrát is.

Berg Pál.

Makkai János: Urambátyám országa. (Singer és Wolfner Irodalmi Intézet é. n. 1942. 239 old.)

Az általános műveltségnek napjainkban már kétségtelenül elmaradhatatlan kiegészítő része a közéleti műveltség. Ez foglalja u. i. magában az egyénen kívül álló közösségi és társadalmi tudnivalókat; ez segíti elő a szociális kérdésben a helyes állampolgári érzület kibontakozását s ezen keresztül a békés, építő honvédelem feladataiban való tájékozódásunkat.

Mindehhez azonban ismerni kell a közösség múltjából és hagyománytudatából, továbbá a népi-faji vérmérsékletből adódó nemzeti lelket. Makkai János könyve a nemzeti öntudatnak ilyen irányú kialakítását szolgálja.

Az író célját a mű alcíme világítja meg: *Középosztályunk illemrendszerének és társadalmi viselkedésének szociográfiája*. A szerző tehát a középosztály igazi helyét és érvényesülésének útját igyekszik megmutatni. Ezért elemzi részletesen a korszak fogalmát továbbá a belőle következő társadalmi *magatartás* normáit. A külső magatartást általában az *illem* szóval szoktuk jelölni. A szerző azonban ennek a szónak a jelentését belső, jellemlelektani meggondolásokkal akarja elmélyíteni. Az *illem* nála nemcsak külső viselkedést jelent, hanem „erkölcsi magatartást és általános életstílust.”

Ebből kifolyólag a magyar nevelő, akinek ma már nemcsak a tudás és ismeret közlése a feladata, nagy hasznát láthatja a műnek több szempontból: Makkai társadalomlélektani vizsgálódása szilárd támaszpontot nyújt a közösségi élet hullámzásának józan értelmezéséhez. Rámutat a különféle nemes ürügyek védelme alatt folyó törtétesek igazi rugóira. Leleplez sok látszat-indíékot. Feltárja több közéleti szokásnak kérdő, hívságos ürességét, sőt kárát. Másrészt azonban részletesen kifejti és ajánlja a helyesebb és egyszerűbb közéleti érintkezési formákat. Így komoly tartalommal tölti meg az állampolgári és társadalmi magatartás törvényes előírásait.

A könyv első részében Makkai az *illendőség* titkait elemzi. Keresi a feleletet arra a kérdésre, hogy mi az illem szerepe a művelt társadalmak életében. Nem mulasztja el ezek során azoknak a fonákságoknak megmutatását sem, amelyek sokszor ragályszerűen terjednek át a felsőbb osztályokról az alsóbbakra. A második rész a *sajátos magyar illemfogalmat* boncolja. Ennek összetevőit a következőkben jelöli meg: a keleti örökség, az osztály öntudat, a patriarchális jelenségek, a „parlagi” jellemvonások, bécsi udvari emlékek s végül a „bennünk lakó zsidó”. Ez utóbbival kapcsolatban főleg figyelemre méltó az a sok tudat alatti vonás, amelyet a szerző a zsidó viselkedés hatásának tulajdonít. A mű utolsó része már a *közélet porondjára* vezet: annak a művészetnek etikai titkát kutatja, hogy hogyan lehet a *Forumon fehér togában* forgolódni, miben áll a fair play elve, mely tényezők formálják a közéleti illemet. Külön fejezetet szentel Köztisztviselőink-nek és az Üzleti illem-nek. Bonckés alá kerül a párbaj kérdése is. Érzi itt Makkai a logikátlanságnak és a méltánytalanságnak belső ellenmondásait, de megrögződött előítéletek hatása miatt nem tud a kérdéssel a józan ész nevében maradéktalanul leszámolni.

A könyv tehát végelemzésben azt a lélektani módszert keresi, hogyan lehet „a korszerű magyar úriember alakját, viselkedését, stílusát, életérzését kialakítani”. Erre vonatkozó alapvető megállapítása az, hogy az *illemfinomodása* elsősorban az *életfelfogás nemesbülésétől* várható.

Augur.

Révész László: Florilégium egyházi és klasszikus írok gondolataiból. I-II. k. 446 + 331 old. Veszprém. Egyházmegyei Könyvnyomda. 1941.

A reneszánsz kor antikizáló iránya hozta létre azt az iskolatípust, melynek lényegadó célja a humanitás eszményének kibontakoztatása. Ez az iskola állította tananyagának középpontjába az ókori emberszemlélet és jellemeszmény követelményein tájékozódó, harmonikus világnézetű ember nevelését. Ezért az alaki képzés mellett nagy súlyt helyez az ókor gondolati örökségének közvetítésére. A modern gimnázium szintén egyesíteni kívánja a klasszikus oktatásban ezeket a formális és tartalmi elemeket. Ez utóbbi eljárásához nyújt értékes segítséget Révész László gazdag gyűjteménye, melyben összeállítja a pogány és keresztény klasszikus gondolkozók műveiben található „apophthegmákat, közmondásokat, szólamokat és szállóigéket.” Nagy szorgalommal összegyűjtött idézeteiben az életbölcse, hit, erkölcs lelkiélet, bűn, önismeret és önuralom találó jellemzéseit kapjuk. Így tehát a Florilégium kétnyelvű összeállításában a *test, lélek és szellem* számos alkati jegyét és praktikus megnyilvánulását szemlélhetjük a klasszikus írok, költők és egyházatyák maradandó fogalmazásában.

A terjedelmes mű kb. négyszáz fogalmat mutat be, majd 1725 közmondás-szerű magvas szállóigét közöl, melyek szintén éles világításban ábrázolják az ókor és a kora-kereszténység etikai életfelfogását. A gyűjtemény — szempontjainak bő-